

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРИДУМУВАТИ ЗАГАДКИ

(Д'яченко К. О., здобувачка першого бакалаврського рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Мовлення є підґрунтям, на основі якого базуються всі інші види дитячої діяльності (ігрова, трудова, навчальна та ін.). Важливо вже в дошкільному віці формувати у дітей свідоме відношення до усного мовлення, мовної дійсності, мовних засобів вираження думок. Одним із найбільш доступних і педагогічно ефективних засобів розвитку дитячої словесної творчості є такий жанр усної народної творчості, як загадка

Надзвичайно важливим жанром усної народної словесності, який бере початок у глибокій давнині є загадки. В усній народній творчості загадка розуміється «як поетична формула, яка свідомо прикриває від слухача основний смисл, висловлений цією формулою». У «Літературній енциклопедії» загадка характеризується як «мудрий поетичний опис якогось предмету або явища, яке випробує кмітливість того, хто відгадує».

А.Богущ, Н.Гавриш характеризують загадки як «короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього»[2, 3]. Специфіка загадок, на думку вчених, полягає в тому, що в них у завуальованій алегоричній формі зашифровано якийсь предмет чи явище і треба відшукати його первісне значення.

За визначенням Л.Калмикової «загадка – це завуальований опис якогось предмету або явища, подане зазвичай у формі запитання» [3, с.32]. Інша дослідниця Л.Порядченко, визначає загадку як «мудре запитання, яке подано у формі вигадливого, короткого, як правило, ритмічно організованого опису якогось предмету чи явища» [3, с.54]. Дослідниця С.Дем'яненко визначає загадку, як мудре питання, висловлене звичайно у формі метафори.

В основі всіх визначень лежать одні і ті ж ознаки: за змістом загадка являє собою вигадливий опис, який треба розкодувати; опис нерідко оформлений у вигляді питального речення; як правило, цей опис лаконічний; загадка, нерідко, характеризується ритмом.

Виходячи з цього, Ю.Іларіонова пропонує розглядати загадку «як короткий опис предмету або явища, нерідко в поетичній формі, який включає в собі винахідливу задачу у вигляді явного (прямого) або припущеного (схованого) запитання».

Поетика жанру загадки в основному характеризується загальними фольклорними рисами. Найчастіше вони побудовані на основі метафори чи розгорнутого паралелізму. У мові загадок вживаються традиційно сталі епітети. Засобом зображення неметафоричних загадок часто є порівняння. У віршованих загадках використовуються прийоми, властиві народній ліриці: римування, метричність, співзвучність та ін.

Загадки тісно пов'язані з іншими жанрами усної словесності. З усіх епічних жанрів, найближчими до загадок є казки – у них використовуються ті ж прийоми

способу моделювання дійсності (метафорика, алегорія, фантастичний компонент тощо). Загадка – мінімізований аналог казки: і там і тут поштовхом до роботи думки, до розвитку сюжету є таємниця, відгадка якої чекає тільки в кінці. Завдяки загадці у дитини можна дуже рано розвинути евристичне почуття (Знайшов! Відгадав!), яке надзвичайно важливе для неї в навчанні.

Іншу важливу сторону загадки підмітили педагоги. «Мальовничим описом предмета» називав загадки К.Ушинський. І дійсно це так. Загадка самого предмету не називає, а визначає точними ознаками, властивостями, характерними діями.

Загадки відіграють велику роль у розумовому розвитку дитини. Вони уточнюють уявлення дітей про відомі вже предмети, мобілізують спостережливість, розкривають особливості рідної мови та її образність. Загадки вчать дітей мислити образами, картинами, розуміти переносне значення слів, висловів.

Крім того, загадка розвиває уяву та пам'ять. Ю.Іларіонова вважає, що використання загадок в роботі з дітьми сприяє розвитку в них навичок мовлення-доведення та мовлення-опису. Щоб викликати у дітей зацікавленість і потребу в доведенні, Ю.Іларіонова рекомендує ставити перед дитиною конкретну мету, вчити її сприймати предмети і явища оточуючого світу у всій повноті й глибині зв'язків і відношень. Автор наголошує на необхідності проводити аналіз мови загадок, звертати увагу на її структуру.

Ю.Іларіонова, Н.Гавриш, Ю.Руденко, Л.Селуянова визначили вимоги, які ставляться до оформлення загадки. Кожна загадка, що пропонується дошкільникам, має бути написана образною, простою і літературною українською мовою; містити виховну цінність і відповідати віковим і психологічним особливостям дітей. Недопустимі в загадці вульгаризми, діалектизми, просторічні вирази [4].

Дітей дошкільного віку доцільно навчати не тільки відгадувати загадки а й самостійно їх складати. Л.Калуська визначила певну послідовність стосовно навчання дітей складати самостійно загадки. Так, на першому етапі, під час дидактичних вправ на закріплення знань про певні предмети, можна давати такі завдання: знайдіть предмет, що я його опишу. На другому етапі навчання дітей складанню загадок, завдання ускладнюються: одна дитина йде жмуритися, всі інші – обирають якийсь предмет і описують його з різних сторін. Дитина - жмурка повинна відгадати, про який предмет ідеться. На третьому етапі вихователь дає вірєць загадки, а діти складають відповідно свої.

Суть експериментальної методики полягала в тому, щоб на практико-емпіричному рівні формувати у дітей старшого дошкільного віку мовленнєво-творчі уміння придумування загадок.

В експериментальному навчанні було виокремлено три етапи: літературно-жанровий, когнітивно-пізнавальний, словесно-творчий.

Метою літературно-жанрового етапу було організація активного "спілкування" дітей із загадками, накопичення досвіду їх сприймання і розуміння, виховання у дітей інтересу до слухання загадок, їх відгадування, бажання вчитись самостійного складання загадок.

Цей етап був спрямований на формування у дітей таких умінь: емоційно сприймати й відгукуватись на художній образ загадки; впізнавати загадку, відрізняти її від коротеньких віршів, описових розповідей.

Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: читання загадок; обґрунтування (доведення, пояснення) відгадки; розповіді вихователя про загадку, її особливості; бесіди за змістом загадок; відгадування загадок з опорою на наочний матеріал; відгадування загадок без опори на наочний матеріал.

Важливими формами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: різні види занять (художньо-мовленнєві, ознайомлення з природою, довкіллям; інтегровані заняття); екскурсії і прогулянки; вечори розваг із загадками; робота в книжковому куточку.

Метою когнітивно-пізнавального етапу було формування в дітей системних знань про предмети та явища навколишнього світу.

Цей етап був спрямований на формування в дітей таких умінь: самостійно розглядати предмет, виокремлювати його істотні видові ознаки; встановлювати зв'язки, відбирати необхідний і достатній комплекс ознак для складання загадки; аналізувати, синтезувати, узагальнювати, порівнювати, абстрагувати.

Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: спостереження в природі; ілюстрація предметних картинок; розгляд і обстеження об'єктів, натуральних предметів; дидактичні ігри з іграшками, картинками, предметами (на закріплення й активізацію словника, узагальнення, класифікацію); словесні дидактичні ігри, лексичні вправи (на добір епітетів, впізнавання предмета за епітетами; добір дій до предмета); пояснення й обґрунтування відгадки.

Основними формами організації навчання були такі: заняття з розвитку словника дітей; заняття-огляди предметів, заняття з ознайомлення з якостями і властивостями предметів, повсякденне життя.

Метою словесно-творчого етапу було знайомство дітей зі способами складання загадок, засобами художньої виразності.

Цей етап був спрямований на формування в старших дошкільників таких умінь: перетворювати опис предмета в загадку про нього засобом виключення його назви; зіставляти, порівнювати предмети; складати порівняльні загадки; бачити й розуміти метафору в знайомій загадці; складати метафоричні загадки.

Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: мовні вправи на розуміння значення образних порівнянь, полісемії (багатозначності слів), метафор; ігрові проблемні ситуації; ігрові завдання; зразок складання загадок; конструктивні вправи на добудову загадок; колективне складання загадок; підказування способів складання загадок; самостійне складання загадок.

Організаційними формами роботи на цьому етапі були такі: заняття з художньо-мовленнєвого розвитку, ознайомлення з природою, довкіллям; інтегровані заняття (розвиток словесної творчості, малювання); вечори загадок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 304 с.
2. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчої діяльності в дошкільному віці : монографія. Донецьк, 2001. 250 с.
3. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія / Л. О. Калмикова, Н. В. Харченко, С. Д. Дем'яненко, Л. А. Порядченко. Київ : Вид-во "ПП Медведєв", 2007. 304 с.
4. Селуянова Л. Перші кроки до поетичного олімпу, або Розвиток словотворчості дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. №10. С. 45-55.